

NUFĂRU 40. COLOCVIU ȘI EXPOZIȚIE FOTODOCUMENTARĂ DEDICATE CERCETĂRII ARHEOLOGICE A UNEI CETĂȚI BIZANTINE DE LA GURILE DUNĂRII, *PROSLAVIȚA*

Manifestarea *Nufăru 40* – colocviu și expoziție fotodocumentară dedicate cercetării arheologice a unei cetăți bizantine de la gurile Dunării, Proslavița, s-a desfășurat pe 27 septembrie 2018, la Centrul de informare turistică din localitatea Nufăru. Evenimentul a fost organizat de către Muzeul Național de Istorie a României din București, cu sprijinul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, al Primăriei comunei Nufăru și al Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea.

Tema manifestării *Nufăru 40* a constituit-o prezentarea unei sinteze a cercetărilor arheologice care au contribuit la descoperirea unei cetăți bizantine în intravilanul unei localități din județul Tulcea. Inițiate în anul 1978, de către un colectiv coordonat de regretata Silvia Baraschi, cercetările au continuat, an de an, prin eforturile reunite ale Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, ale Muzeului Militar Național „Ferdinand I”, București, ale Muzeului „Deltei Dunării”/Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea și, cu precădere în ultimii ani, ale Muzeului Național de Istorie a României, București.

SCIVA, tomul 69, nr. 1–4, București, 2018, p. 337–346

Situl arheologic – monument istoric, ale cărui impresionante vestigii arheologice, mult mai vizibile în trecut, au fost menționate în treacăt, la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul celui următor, a putut fi cunoscut cu adevărat doar prin intermediul cercetărilor arheologice, cu caracter programat și preventiv¹, reușindu-se investigarea, în proporții variabile, a peste 40 de zone de pe teritoriul satului. Aceasta a făcut posibilă stabilirea unui regim de protecție diferențiat, instituit prin Planul Urbanistic General (introdus în anul 2000, actualizat în 2009 și asumat de către autoritatea locală în 2011), cu planurile urbanistice zonale și de detaliu aferente. Efortul important, susținut de către Ministerul Culturii și Muzeul Național de Istorie a României, de extragere a unor terenuri cu potențial arheologic din circuitul constructiv, a permis, totodată, constituirea unei rezervații arheologice în acest sit integral suprapus de așezarea modernă, spațiu potențial de desfășurare a viitoarelor cercetări de teren.

Așezarea de la Prislava, devenită în anii '60 ai secolului trecut Nufăru, aflată la 12 km în aval de municipiul Tulcea (anticul *Aegyssus*), pe drumul spre Murighiol (anticul *Halmyris*), pe malul drept al celui mai sudic braț al Dunării, Sf. Gheorghe, la km fluvial 104, în dreptul unui vad marcând intrarea în Delta Dunării, conține în subsol vestigiile unei fortificații. Construită la sfârșitul mileniului I, odată cu recucerirea de către Imperiul Bizantin a regiunii Dunării de Jos, aceasta va evolua, în cursul secolului al XI-lea, ca o așezare de tip urban, cu structuri de locuire înregistrate stratigrafic până la mijlocul veacului al XIII-lea, momentul invaziei tătare, fiind descoperite tronsoane ale zidului de incintă, elemente de fortificație, complexe de locuire, meșteșugărești, menajere, de cult și funerare, precum și materiale arheologice variate. Importantă așezare portuară de la gurile Dunării, marcată de prezența Imperiului Bizantin, a reprezentat, probabil, și un punct de control și influență ale Hoardei de Aur în zonă, până spre mijlocul veacului următor. Un dosar istoric consistent a permis identificarea așezării Prislava/Nufăru cu orașul medieval *Bruscavița-Proslavița*, cunoscut din portulanele și actele notariale ale vremii. În decursul campaniilor arheologice, au mai fost cercetate, în afara vestigiilor medio-bizantine – cele care dau nota definitorie sitului de la Nufăru –, urme aparținând diferitelor epoci: eneolitică (aproape de limita estică a satului); cea de-a doua vârstă a fierului (indicii ale

¹ Săpăturile arheologice s-au desfășurat în regim programat în puținele zone publice libere de construcții (punctele *Piatră, Râpă, Căminul cultural, Dispensar, Bufet*, pe străzile, numite actualmente, *Turnului, Cetății, Portului*) și în regim preventiv, determinate de proiecte investiționale, de mai mică sau mai mare amploare, fie ale comunității (lucrările de alimentare cu apă și de canalizare ale localității, derulate pe rețeaua stradală, ori de tip constructiv punctual – Centrala termică a Căminului cultural ori Centrul de informare turistică), fie ale investitorilor privați.

existenței, în partea de nord a localității, a unei așezări din secolele IV–III a.Chr.); romano-bizantină (elemente de fortificație, de locuire și funerare din secolele IV–VI, concentrate în apropierea malului Dunării); modernă (două nuclee de înmormântare din secolele XVIII–XIX, acoperind suprafața satului).

Obiectiv important pentru istoria așezărilor medio-bizantine de la Dunărea de Jos, prin posibilitatea studierii culturii materiale pe durata a peste trei secole, fără întreruperi, situl arheologic merită protejat de intervențiile antropice determinate de dezvoltarea așezării actuale care-l suprapune, putând constitui, printr-o punere în valoare adecvată, o reală atracție turistică, având în vedere și amplasarea sa în proximitatea unui punct de traversare a fluviului spre și din Delta Dunării.

Manifestarea organizată în toamna anului 2018 a propus o trecere în revistă a principalelor aspecte ale unei experiențe, în egală măsură profesională și umană, presupuse de cercetarea și conservarea unui sit ilustrativ pentru arheologia epocii bizantine la Dunărea de Jos.

Evenimentul a fost găzduit de Primăria comunei Nufăru și de Centrul de informare turistică din localitate. Opțiunea pentru acest loc de desfășurare a manifestărilor nu a fost întâmplătoare. Investiția Consiliului local Nufăru, rod al anului 2015, a reprezentat sectorul de desfășurare a unor cercetări preventive în aria extramurană estică a cetății bizantine, sector situat în proximitatea singurului punct (o porțiune din curtea dispensarului uman) cu vestigii arheologice puse în valoare – un tronson din cortina de est cu turn a cetății bizantine.

Centrul de informare turistică a devenit atât locul desfășurării colocviului, cât și spațiul de etalare a unui **documentar foto**², exprimat prin șase panouri (adaptate deopotrivă specificului sitului arheologic și clădirii care a găzduit miniexpoziția): *Cetatea de sub sat*; *O comunitate la cumpănă de milenii*; *O fortificație bizantină a fundamentis*; *Oameni care au fost*; *Sub semnul Bizanțului*; *Pe strada Arheologiei*. Un pliant privind cetatea bizantină de la gurile Dunării, realizat în două variante, în limbile română și engleză, și un dosar al publicațiilor despre cercetările arheologice³, premergând volumele monografice preconizate, au completat prezentarea.

² Un rol esențial în realizarea acestuia revine lui Mihai Vasile (MNIR).

³ Vezi, în acest sens, lista bibliografică selectivă din ultima contribuție despre Nufăru, publicată în SCIIVA 68, 1–4, 2017, p. 161–190.

Colocviul dedicat cercetării arheologice a unei cetăți bizantine de la gurile Dunării, Proslavița, a fost deschis de o prezentare succintă a intențiilor organizatorilor, făcută de responsabilul științific al șantierului arheologic de la Nufăru, Oana Damian (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”), urmată de alocuțiunile domnilor: Ernest Oberländer-Târnoveanu (directorul Muzeului Național de Istorie a României), Eugen Nicolae (directorul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”), Sorin Ailincăi (directorul Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”), Iulian Vizauer (directorul Direcției Județene de Cultură Tulcea), Ion Dănilă (primarul comunei Nufăru), Neculai Moghior (reprezentantul începuturilor cercetării arheologice din partea Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”). Au urmat dezbateri pe tema exigențelor arheologiei preventive, a relației dintre cercetarea și protejarea sitului, a impactului problemelor patrimoniului arheologic asupra vieții comunității.

Colocviul a inclus o secțiune de comunicări ale colectivului de cercetare: Oana Damian, Mihai Vasile, Andra Samson, Aurel Stănică, *Nufăru-Proslavița – o cetate bizantină de la gurile Dunării*; Gheorghe Mănucu-Adameșteanu, *Monede bizantine din secolele X–XIII descoperite la Nufăru*; Eugen Paraschiv-Grigore, *Cronologia descoperirilor sigilografice de la Nufăru*; Gabriel Vasile, *Caracteristici antropologice ale populației medio-bizantine de la Nufăru*; Valentin Dumitrașcu, *Caracteristici ale economiei animaliere din situl medio-bizantin de la Nufăru*.

Manifestarea s-a încheiat cu evocări și intervenții ale participanților (Neculai Moghior, Paul Damian, Mihai Vasile, Aurel Stănică, Gabriel Vasile).

Vizitarea puținelor sectoare accesibile din sit (vestigiile curtinei de nord și ale instalației portuare din punctul *Trecere bac*, cortina de est cu turn din punctul *Dispensar*, turnul curtinei de vest de pe proprietatea Ștefan Ene, zidul-baraj din punctul *Râpă*) a completat manifestarea.

Participanții la întâlnirea de la Nufăru, prilejuită de împlinirea a 40 de ani de la începuturile cercetării arheologice a sitului din subsolul satului, au subliniat importanța existenței unei cercetări și a unui colectiv care să o desfășoare. În anul 1978, un specialist format la școala de arheologie bizantină din insula Păcuiul lui Soare, Silvia Baraschi (de la Institutul de Arheologie, actualmente Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București) și un specialist în istorie militară, Neculai Moghior (de la Muzeul Militar Central, actualmente Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, București), cărora li s-a alăturat un pasionat al realităților Evului Mediu dobrogean, Gheorghe Mănucu-Adameșteanu (de la Muzeul „Deltei Dunării”, actualmente Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea) începeau investigațiile programate/sistematice în cele două puncte în care zidăria antică erau vizibile la suprafața solului (punctul *Piatră*/km fluvial 104, cel mai nordic, și punctul *Râpă*, cel mai sudic), pentru a continua, în regimul săpăturilor de salvare/preventive, în punctele *Bloc* (1979) și *Căminul cultural* (1981). Un sondaj pe stradă (1982) și unul pe domeniul public, în curtea dispensarului uman (1983),

precum și lucrările arheologice derulate pentru dublarea lucrărilor de alimentare cu apă a satului (1981) au trasat liniile directoare a ceea ce avea să fie evoluția cercetării arheologice în localitatea Nufăru. Cercetare derulată, de către continuatorii colectivului inițial⁴ în spațiile publice libere de construcții sau pe proprietăți private afectate de proiecte constructive, de mai mare sau de mai mică amploare, ori pe străzile localității, pentru lucrările determinate de dezvoltarea și modernizarea acesteia, însumând mai multe sectoare cercetate în măsuri diferite. Principiul călăuzitor al cercetării, desfășurate în acest sit arheologic – monument istoric, cercetare inevitabil incompletă din cauza caracterului ei punctual, a fost obținerea de maximum de informație științifică într-un cadru din start limitat din punct de vedere spațial, temporal și financiar. Arheologilor (incluzându-i atât pe cei rămași în actualul colectiv, cât și pe colaboratorii care s-au succedat de-a lungul timpului⁵) li s-au alăturat colegi cu alte specialități (arhitectură⁶, geologie⁷, bioarheologie⁸, numismatică⁹, sfragistică¹⁰, conservare-restaurare-desen-fotografie¹¹ (pentru multitudinea de artefacte din ceramică, metale, lemn, piatră), studenți și masteranzi¹², precum și voluntari¹³, primari¹⁴ și medici¹⁵ ai satului, administratori ai bazelor arheologice¹⁶, într-un efort complex, menit a reconstitui viața comunităților trăitoare de-a lungul timpului în spațiul actualei localități nord-dobrogene.

Colectivul actual de cercetare arheologică a folosit prilejul nu numai pentru a face o trecere în revistă a principalelor probleme ale cercetării arheologice la Nufăru, dar și pentru a adresa **mulțumiri** tuturor celor care au contribuit, într-un fel sau altul,

⁴ Paul Damian (MNIR), Oana Damian (IAB), Corneliu Andonie (MMN), Mihai Vasile (MNIR), Aurel Stănică (ICEM), Andra Samson (MNIR).

⁵ Printre care pot fi menționați, în mod special, Anca Bănăseanu și Daniel Ene, precum și Ioana Barbu sau Adela Băltăc, Christina Știrbulescu, Irina Ene și Decebal Vleja (MNIR).

⁶ † Gabriela Sarvaș, Monica Mărgineanu-Cârstoiu, Virgil Apostol, Ștefan Bălici, Claudia Apostol, Letiția Nistor, Andi Cîrligianu, Ileana Lăzărescu.

⁷ Doru Antonie, Albert Baltres.

⁸ Antropologie: Gabriel Vasile, arheozoologie: Valentin Dumitrașcu, carpologie: Mala Stavrescu-Bedivan.

⁹ Ernest Oberländer-Târnoveanu, Gheorghe Mănucu-Adameșteanu, Adrian Popescu, Eugen Nicolae, Aurel Vilcu.

¹⁰ † Ion Barnea, Eugen Paraschiv-Grigore,

¹¹ Restaurare: † Alexandru Leluțiu, † Ioan Ioniță, Ion Neacșu, Doina Dragomir Cârnu, Aura Florentina Ilie (MMN), Veronica Iliescu, Cristina Georgescu, Georgiana Mureșan (IAB), Vasilica Topoleanu, Lucian Mândroiu, Ramona Bucur, Mariana Omeniuc, Ioana Bodnar, Vera Rusu, Lili Marcu, Ionel Mocăniță (ICEM), Vasile Ioniță, Gelu Țiculeanu (Muzeul Bucovinei, Suceava); desen: Adriana Mihai (IAB), Camelia Geambai, Ana Barabanciuc, Jeni Efimov (ICEM); fotografie: Gabriel Florescu, Cătălin Nicolae (IAB), Georgeta Grigoriu, Mihale Matarangă (ICEM).

¹² Silvia Iliescu, Neculai Bolohan, Anca Andonie, Lăcrămioara Călancea, Elena Niță, Silviu Oța, Emilian Gămureac, Adrian Robu, Ioana Eftime, Ovidiu Oană, Ștefania David, Elise Bonnefille, Alexandra Teodor, Raluca Răduș, Otilia Stoica, Adelina Darie, Radu Olteanu.

¹³ Tudor Vlădescu, Ioana Beldiman, Khali Cocoroioiu.

¹⁴ Florica Chiselencu, †Alexandru Caraman, Gavrilă Tincu.

¹⁵ Mircea Iosif, Mircea Săndulescu, † Marius Ungureanu.

¹⁶ Camelia Odică și †Iulian Odică.

la aceasta. Cercetătorii trecutului nu au fost singuri în efortul lor. De la rolul instituțiilor care au patronat și susținut cercetarea arheologică la acela al autorităților locale (a căror atitudine a oscilat, de-a lungul timpului, între indiferență, mai multă sau mai puțină bunăvoință, implicare în aplicarea legii, cu precădere în ceea ce privește marile proiecte de dezvoltare a comunei și realizarea Planului Urbanistic General), se ajunge la rolul comunității nufărene în ansamblu, dublat de grupurile de lucrători angajați în efortul participării efective la punerea în operă a proiectelor lucrărilor de infrastructură din anii 2006 și 2008–2011. Poate fi remarcată și contribuția la efortul cercetării arheologice a numeroaselor grupe de militari în termen ai începuturilor cercetării, a studenților și voluntarilor implicați în campaniile de săpături arheologice și în școlile de vară-toamnă organizate în perioada 2012–2014 pentru conservarea monumentelor, a adolescenților și tinerilor satului. Dincolo de avantajele materiale pe durată determinată, acești „copii ai satului” Nufăru și, mai recent, ai comunei, au asigurat an de an, campanie de campanie, uneori în cadrul aceleiași familii, într-un emoționant schimb al generațiilor, acea forță de muncă de tip zilier, mereu la dispoziția profesională a arheologului, fără de care cercetarea de teren în România nu ar fi posibilă, pasionându-se de provocările fiecărei zile de șantier, depășindu-și limitele fizice, exersându-și abilitățile, atenția, răbdarea și puterea de concentrare, bucurându-se de fiecare descoperire mărunță, dovedind, pe termen mai lung sau mai scurt, un tip special de solidaritate. În fond, nu există, în multe localități din România, o stradă numită „a arheologiei”...

Siturile arheologice au mai multe „vieți”. Viața comunităților epocilor respective, anterioară transformării așezărilor în situri arheologice, precum și destinul pe care li-l imprimă însuși statutul lor de situri arheologice, cunoscute ca atare, cercetate, conservate, protejate, puse în valoare, vizitate, afectate de vreme și de vremuri... Siturile arheologice suprapuse de așezări moderne sunt, în mai mare măsură decât celelalte, supuse vieții. Uitării i se adaugă, cel mai adesea, agresiunea. Povestea siturilor arheologice se referă nu numai la vestigii și la oamenii timpurilor trecute și la mărturiile existenței lor, ci și la oamenii timpului actual. De acești oameni ai timpului actual depinde ca măcar unele dintre efectele (inevitabil negative) ale dezvoltării moderne asupra patrimoniului să fie contracarate prin cercetarea structurilor arheologice, de salvarea prin înregistrare a celor perisabile și de conservarea *in situ* a celor din materiale durabile. O parte din povestea acestor oameni s-a încercat a fi redată în manifestarea științifică și expozițională organizată la Nufăru în toamna anului 2018.

Oana Damian*

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: oana.damian63@gmail.com.